

Piemineklis Latgales partizānu pulka kritušajiem karavīriem*

Latvijas neatkarības cīņu vēsturē daudz spilgtas lappuses ar savu dzimtenes mīlestību, varonību un pašaieliedzību ir ierakstījuši gan atsevišķi karavīri, gan arī nacionālās armijas vienības un apakšvienības, veidodamās, izaugdamas un nostiprinādamās tieši kauju ugunīs. It sevišķi tas sakāms par Latgales partizānu pulku (saīsināti – LPP) kā savdabīgu, netradicionālu militāru formējumu, kura veidošanās un kauju gaitas nešķirami saistītas ar Balviem un Ziemeļlatgales novadu. Balvi kļuva par Latgales partizānu pulka šūpuli, tā formēšanas vietu. Te bija labvēlīga vide partizānu cīņu izvēršanai, to sekmēja plašie mežu masīvi, lieli purvi, kur nezinātajam grūti bijis taku atrast. Sevišķi spēcīgs stimulants cīņai bija lielinieku terors, laupīšanas, varmācības un vērsšanās pret ierasto dzīves veidu, garīdznieku vajāšana un baznīcu darbības pārtraukšana. 1919.gada martā Ziemeļlatgalē tika izsludināta mobilizācija sarkanarmijā. Daudziem vīriem tas nebija pieņemams, tādēļ viņi slēpās, dzīvoja nelegāli un daudzi no viņiem pievienojās „zaļo” pulciņiem. Kā atzīmēts laikrakstā “Latgales Vēstnesis”, par Latgales partizānu darbības oficiālo uzsākšanas dienu pēc dokumentiem varot uzskatīt 1919.gada 14. maiju, kad partizānu skaits straujāk pieauga. „Zaļo” pulciņu veidošanā aktīvi piedalījās Jānis Birnbaums, Jānis Vīndedzis, Kārlis Lācis, vēlākais Balvu pilsētas vecākais (1934 – 1940) u.c.

1919.gada 5. jūlijā uz Balvu partizānu nodaļas pamata tiek izveidots Latgales partizānu pulks, par kura komandieri iecelts virsleitnants Jānis Vīndedzis. Līdz ar to mūsu novada partizāni tiek ieskaitīti Latvijas armijas sastāvā un jūlija vidū sāka saņemt arī armijas apģādi. Latgales partizānu pulka štābs atradās Balvos, kas bija izvietojies vecā kroga telpās. Gadu mijā Latgales partizānu pulks cīnījās apmēram 70 km garā frontes sektorā no Lubāna ezera līdz Liepnai. Tiek minēts, ka 1919.gada beigās un 1920. gada sākumā pulkā bija 3300 vīru.

Partizānu pulka karavīri piedalījās daudzās kaujās savā novadā pret lieliniekiem, palīdzēja izcīnīt uzvaras. Vairāk nekā 50 Latgales partizānu pulka karavīru apbalvoti ar Lāčplēša kara ordeni, krituši cīņās par Latvijas brīvību ap 200 vīru.

Jau 1924.gadā 24. augustā laikraksts „Bolvu Balss” rakstīja, ka Balvu un Rugāju pagasta sabiedrisko organizāciju pārstāvji apsprieda jautājumu par pieminekļa celtniecību Atbrīvošanas karā kritušajiem un varoņu piemiņas ozolu birzs stādīšanu katram kritušajam.

Jau 1927.gadā Latgales partizānu pulka karavīru biedrība izdarīja svinīgu laukuma iesvētīšanu, bet gadu vēlāk - 1928.gadā - ielika pamatakmeni piemineklim.

Pieminekli Latgales partizānu pulka kritušajiem karavīriem (1919 – 1920) Balvos, Pieminekļa laukumā pie Partizānu un Brīvības krustojuma, atklāja svētdien, 1938.gada 14. augustā. Tā

atklāšanā piedalījās ģenerālis Jānis Balodis, kā arī ap 800 bijušo partizānu Ignata Beča (1890 – 1943) vadībā. Galveno tā daļu „Sargājošais partizāns” izgatavoja tēlnieks Kārlis Jansons (1896– 1986) no Cēsīm. Trīs tonnas smagais partizāns bronžā tika atliets Somijas valsts vara lietuvē. Tas izmaksāja vismaz Ls 32 000, tas ir daudz vairāk par sākotnēji paredzēto summu, tāpēc tā celtniecības darbi aizkavējās. Lielāko daļu līdzekļu ziedoja Jaunlatgales (no 1938.gada 1. aprīļa Abrenes) apriņķa iedzīvotāji. Tiek uzskatīts, ka partizāna tēla prototips ir labs tēlnieka Kārļa Jansona draugs Vilis Klesbergs, bokseris.

1941.gads. 5. aprīlī Abrenes apriņķa izpildkomiteja uzdeva Balvu pilsētas izpildkomitejai līdz 15. aprīlim nojaukt Balvos partizānu pieminekli kā «neatbilstošu tagadējam laikmetam». Nodibinoties vācu okupācijas režīmam, partizāna tēls (tautā saukts „Staņislavs”) atgriezās savā vietā, tikai uz maza pamata. Taču 1944.gadā (vai 1945.) (atmiņu materiāls pretrunīgs, bet arhīva materiālu nav -I.Š.) tas atkal tika iznīcināts. Tautas atmodai sākoties, arvien dedzīgāk skanēja balveniešu prasība – „Staņislavam” jābūt savā vietā. 1992.gada augustā Balvu pilsētas un Balvu rajona valde pieņēma lēmumu – atjaunot pieminekli.

Un no 1993.gada 11. novembra piemineklis Latgales partizānu pulka kritušajiem partizāniem atkal ir savā vietā - Balvos – piecu ceļu krustpunktā.

Deviņus metrus augstais piemineklis, kas tautas valodā ātri tika nosaukts un joprojām tiek saukts par „Staņislavu” (dažos tekstos minēts Balvu Donats – I.Š.) ir viens no skaistākajiem simboliem, ko latviešu tauta cēlusi, lai godinātu Neatkarības karā (1918 – 1920) kritušo karavīru piemiņu.

**Šaicāne I.* Balvi – pilsēta ezeru krastos – vēstures lappusēs (1549 – 2009). Gulbene, Vītola izd. – 167.- 172.lpp.

**Šaicāne I.* Balvi un balvenieši 20.gadsimtā “Staņislava” stāstos. Jumava, 2013. - 225.-233.lpp.